

УДК 316.1-057

К. А. Агаларова

СІМ'Я ЯК МІКРОЧИННИК ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДІ

З метою вивчення впливу сім'ї на формування політико-ідеологічної ідентифікації сучасної молоді розглянуто сім'ю як мікрочинник такої ідентифікації, персоніфікований носій соціального впливу (батьки і члени сім'ї), тобто агент політичної соціалізації.

Ключові слова: політико-ідеологічна ідентифікація, чинники ідентифікації, сім'я, політична соціалізація, політична культура.

Актуальність дослідження політико-ідеологічних ідентифікацій молоді обумовлена послабленням механізмів передачі громадянського досвіду попереднім поколінням, браком власної політичної практики батьків, потужним впливом на свідомість молоді, у тому числі на їхні політико-ідеологічні преференції, сучасних засобів масової інформації, зокрема Інтернету.

Мета цієї статті полягає у вивченні впливу сім'ї на формування політико-ідеологічної ідентифікації сучасної молоді. Певні аспекти цієї проблеми, зокрема чинники формування політичних ідентичностей студентської молоді, аналізуються в роботах К. Гаджиева, Н. Гедікової, Є. Головахи, М. Головіна, С. Макеєва, О. Петрунко, А. Пойченка, В. Ребкала та ін., проте маємо і власний погляд на це питання.

Спочатку дамо визначення феномена політико-ідеологічної ідентифікації, під якою ми розуміємо процес ототожнення себе індивідом із певною соціальною групою, яка відрізняється специфічними політичними поглядами, ідеями, уявленнями, інтересами, цінностями, установками, ставленням до соціально-політичного життя, політичною участю, електоральним вибором тощо [1, с. 4].

Формування політико-ідеологічної ідентичності відбувається під впливом багатьох чинників, тобто умов, що визначають її зміст і специфіку.

До них належать умови мікро- і макросередовища, спосіб життя та індивідуальні особливості людини, рівень розвитку масової свідомості та інші об'єктивні та суб'єктивні фактори. До чинників макросередовища варто віднести характеристики історичної епохи, конкретного суспільства, його політичної культури, національних і міжнаціональних відносин, державного устрою, класів та інших соціальних груп, до яких належить індивід; до чинників мікросередовища – особливості інституціональних і неформальних спільнот, до яких належить людина, освіти, сім'ї, окремих особистостей тощо.

Окрім того, можна виокремити мегасоціальні чинники політико-ідеологічних ідентифікацій, до яких ми відносимо: геополітичне становище країни, глобалізацію тощо, а також мезосоціальні чинники: вища освіта, участь у молодіжних об'єднаннях. Залежно від стадії політичної соціалізації певні чинники формування політико-ідеологічної ідентичності мають різний ступінь впливу на свідомість і поведінку індивіда. В цій статті пропонуємо розглянути такий важливий чинник мікросередовища, як сім'я.

Деякі автори, розрізняючи політичні та неполітичні чинники [2, с. 54], відносять сім'ю до неполітичних. Значення неполітичних чинників визначається тим, що вони «вмонтовують» в особистісній структурі найрізноманітніші погляди на політичну владу, конфлікт та порядок, насильство та терпимість, свободу та дисципліну тощо. Політичні ж чинники організуються в систему, куди входять: характер та тип державного устрою, режим, політичні інститути, партії та організації. За допомогою спеціальних механізмів ці чинники корегують та контролюють політичну поведінку індивіда. В реальному житті політичні та неполітичні чинники тісно пов'язані. Політичного значення для індивіда можуть набути і далекі від політики явища: робота, характер ставлення до природи, нерівність статей тощо.

Найчастіше сім'я як чинник мікросередовища виступає у вигляді персоніфікованого носія соціального впливу (батьки і члени сім'ї), тобто агента політичної соціалізації.

Велика роль у передачі молодій людині тих чи інших елементів політичної культури певного суспільства належить її батькам, оскільки саме через них передаються не тільки традиції, погляди та переваги, але й політичні ідеологеми.

Згідно з Г. Алмондом і С. Вербою [2, с. 43] більшість дітей здобувають елементарні політичні установки й долучаються до відповідних моделей поведінки ще у відносно ранньому віці. Деякі з таких установок будуть із часом еволюціонувати й змінюватися, а деякі можуть залишатися частиною політичного «Я» індивіда протягом усього його життя.

Прямий і непрямий вплив сім'ї – першого джерела політичної соціалізації, з яким стикається індивід, – є надзвичайно усталеним. Родина впливає на формування установок відносно влади. Участь у сімейному прийнятті рішень, скажімо, щодо електоральної поведінки батьків здатна посилювати у дитини відчуття політичної компетентності, забезпечуючи необхідні для політичної взаємодії навички та стимулюючи активне включення в політичну систему в дорослому віці. Аналогічним чином сліпа покора рішенням батьків може виробити у дитини схильність до виконання ролі підданого. Родина також формує майбутні політичні установки, визначаючи місце індивіда у великому соціальному світі, встановлюючи його етнічні, мовні, класові та релігійні зв'язки, направляючи його

професійні й економічні пошуки [2, с. 107]. Саме сім'я, як вже зазначалось, є найвпливовішим інститутом на первинній стадії політичної соціалізації. Цей вплив зумовлюється тим, що члени родини належать до певної соціальної групи, мають певні інтереси, потреби, ціннісні орієнтації, що актуалізує формування соціальних установок індивіда, його ціннісних орієнтацій та їхню реалізацію у майбутньому у сфері політики.

Результати досліджень, проведених у країнах зі стабільною політичною системою, свідчать про наявність значної кореляції між політичними поглядами батьків і дітей [2, с. 114]. Якщо, наприклад, у США батьки голосують за республіканську партію, то їхні діти, скоріше за все, будуть голосувати як республіканці або, у крайньому випадку, як незалежні, але малоймовірно – як демократи. Емпірично доведений факт високої наступності партійних уподобань у поколіннях американської родини [2, с. 123] «розбіжність у дітей і батьків спостерігається лише у 10 % випадків і підтверджує тезу про визначальну роль родини у формуванні політико-ідеологічних преференцій дітей. Її ефективність визначається тим, що сімейні ролі і поведінка батьків, інших старших членів родини ще до вступу дитини до школи дають їй значущий приклад лояльності до політичної системи, а також позитивно забарвлений емоційний зв'язок з її інститутами і символами» [2, с. 130].

В Україні, що переживає кардинальні соціально-політичні, економічні, соціокультурні зміни, існує багато причин, що сприяють віддаленню політичних уподобань дітей від відповідних уподобань батьків. Серед них перш за все треба назвати зміну суспільного ладу, відмову від монополії комуністичної ідеології, політичний плюралізм та багатопартійність, демократизацію усіх сфер життєдіяльності суспільства, можливість дійсного вибору, а не голосування під час виборчих кампаній тощо. Окрім того, треба брати до уваги зміни історичного тла суспільства, які полягають у перегляді історичних цінностей, оцінок державних та громадських діячів минулого, історичних подій; перейменуванні вулиць, руйнуванні пам'ятників минулої епохи тощо. Як наслідок, значна частина населення, яка була свідком і учасником тих чи інших подій, не може змиритися з переоцінкою власної історії. Це, у свою чергу, викликає певні суперечності з дітьми та онуками, які виховуються у зовсім інших умовах. Тут великого значення набувають зміни культурного тла суспільства. Поряд із відродженням національної культури, що саме по собі є позитивним фактом, із процесу виховання дітей в сім'ї викреслено величезний пласт культури попередньої епохи, на якому здійснювалось формування особистості батьків. На жаль, елементи національної культури далеко не завжди засвоєні батьками або сприймаються ними неоднозначно. Нарешті, зміни, що відбуваються в українському суспільстві, зумовлюють

труднощі адаптації старшого покоління до нових соціально-економічних умов. Проблеми, пов'язані з низьким матеріальним статком і низьким рівнем соціального захисту, зумовляють відчуження від політики, а звідси і слабку кореляцію політичних поглядів батьків і дітей.

Український дослідник проблем політичної соціалізації О. Вашутін, «засновуючись на результатах опитування учнів 10–11-х класів київських шкіл, вказує на декілька чинників, що пояснюють слабкість впливу батьків на політичну соціалізацію дитини, її політико-ідеологічну ідентифікацію. По-перше, це суперечності політичної ідентифікації батьків. Іноді батьки, що вважають себе прибічниками, скажімо, лівих сил, голосують за кандидатів центристських або правих партій. Самі вони, звісна річ, внутрішньо обґрунтовують свою поведінку і не вбачають у ній серйозних суперечностей, хоча дітям це часто здається незрозумілим, внаслідок чого вплив батьків на політичну соціалізацію дітей різко знижується. По-друге, це політичні розбіжності і суперечки між батьками. По-третє, наявність у нашому суспільстві значної кількості неповних сімей. По-четверте, негативний вплив на політичний розвиток дитини, як і на її розвиток в цілому, здійснюють декасовані сім'ї, в яких батьки через різні мотиви (відсутність роботи, серйозні проблеми в особистому житті) байдужі до проблем соціально-політичного і духовного життя суспільства» [3].

Отже, характер політичного розвитку молодшої людини в сім'ї зумовлений низкою факторів, зокрема: соціально-політичною цінністю батьківського прикладу; змістом оціночних суджень батьків щодо політичних і громадських подій; частотою обговорення політичних питань у сім'ї; єдністю або відсутністю єдності політичних поглядів у батьків; суперечностями політичної ідентифікації батьків; соціально-економічним статусом сім'ї, у якій здійснюється процес політичної соціалізації; кореляцією між політичними поглядами і поведінкою батьків, інших членів сім'ї та дітей; соціально-політичною активністю та громадянською позицією членів сім'ї.

Значний політико-соціалізаційний вплив родини пов'язаний із її тривалим повсякденним латентним впливом. Дослідження американських соціологів підтверджують зв'язок базових політичних установок (авторитаризм, демократизм, політична апатія) зі стилем виховання в родині. В американській соціології загальновищезначним є висновок, що демократичний стиль прийняття рішень у повсякденному житті родини і ліберальний стиль виховання сприяють формуванню розвинutoї особистості з критичним ставленням до нав'язуваних авторитетів.

Зазначимо, що сформульована американськими дослідниками ідея про трансляцію політичних орієнтацій у родині від покоління до покоління в Європі підтверджується лише частково. Так, відповідно

до порівняльного дослідження К. Алербека, «здійсненого у восьми європейських країнах, кореляція між політичними установками батьків і 16–20-річних дітей хоча і складає 0,83, але різко падає в питаннях про ставлення до студентського руху протесту (0,26), його тактику (0,30), силові акції (0,33). Дослідники констатують, що у молодого покоління країн, де проводилось дослідження, зв'язок з офіційними інститутами виявляється меншим, а готовність підтримати рух протесту – більшим, ніж у батьків» [4, с. 26].

На нашу думку, якщо б подібне дослідження було здійснено сьогодні в Україні, ми отримали б приблизно такі ж результати, оскільки, як підкреслювалось вище, політичні уподобання, як і політичні практики батьків і дітей, за сучасних умов у багатьох випадках суттєво відрізняються. Зазначимо, що ліві, особливо комуністичні переконання певної частини сучасної української молоді, в тому числі студентської, на наше переконання, зумовлені саме впливом батьків, їхньою ностальгією за Радянським Союзом, категоричним неприйняттям нових соціально-економічних та політичних реалій. Як свідчать дослідження кафедри соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та інших дослідницьких центрів України, такі ідеологічні орієнтації перш за все притаманні родинам із низькими матеріальними статками, що підтверджує значущість цього чинника політико-ідеологічної ідентифікації особистості.

Список використаних джерел: 1. Агаларова К. А. Політико-ідеологічна ідентифікація сучасного студентства: чинники актуалізації : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Агаларова Карина Адільівна. – Харків, 2013. – 20 с. 2. Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор : учеб. пособие / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон ; сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной ; науч. ред. пер. М. В. Ильин, А. Ю. Мельвиль. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 537 с. 3. Вашутін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда / О. Вашутін // Людина і політика. – 2000. – № 5 (11). – С. 67–71. 4. Головин Н. А. Теоретико-методологические основы исследования политической социализации / Н. А. Головин. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2004. – 288 с.

Надійшла до редколегії 10.06.2014

Агаларова К. А. Семья как микрофактор политико-идеологической идентификации молодежи

С целью изучения влияния семьи на формирование политико-идеологической идентификации современной молодежи рассмотрена семья как микрофактор такой идентификации, персонафицированный носитель социального влияния (родители и члены семьи), то есть агент политической социализации.

Ключевые слова: политико-идеологическая идентификация, факторы идентификации, семья, политическая социализация, политическая культура.

Ahalarova K. A. Family as a micro factor of political-ideological identification

This article is devoted to the research of a family as a micro factor of political-ideological identification of modern youth. Actuality of the research of the political-ideological identifications of youth is conditioned by weakening of mechanisms of transfer of civilian experience from previous generations, lack of parents' own political practice, strong influence on youth' consciousness, including influence on their political-ideological preferences, modern media, especially the Internet.

The aim of this article is the research of a family influence on the formation of political-ideological identification of the modern youth.

A family, as a micro factor of the political-ideological identification, is represented as personified bearer of social experience (parents and family members), so as an agent of political socialization.

A big role in transfer of some elements of political culture of specific society to youngsters belongs to their parents, because not only traditions, opinions and preferences, but also political ideologemes are transferred through them.

Participation in family decision-making, for example about parents' electoral behaviour, can strengthen a feeling of political competence in a child, providing necessary habits for the political interaction and stimulating an active participation in political system as an adult. By analogy, implicit obedience to parents' decisions can develop in a child an inclination to subject role. Family also forms future political views, defining person's place in a big social world, determining his/her ethnic, linguistic, class and religious connections, directing his/her professional and economical searches.

Results of the researches in countries with stable political system indicate the presence of considerable correlation between political views of parents and children.

In Ukraine, which endures great socio-political, economical and socio-cultural changes, there are a lot of reasons which stimulate estrangement of political views among children and parents. This in turn provokes some disagreements with children and grandchildren, who are brought up in totally different conditions.

Keywords: political-ideological identification, factors identification, family, political socialization, political culture.

УДК 316:472:351.74

Н. В. Бобро

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК СОЦІОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ: СУТНІСТЬ, КОНЦЕПЦІЯ ВИНИКНЕННЯ

Проведено теоретико-методологічний аналіз поняття «соціальний капітал» як однієї з найважливіших категорій суспільствознавства. Зосереджено увагу на різноманітних тлумаченнях поняття «соціальний капітал», а також виокремлено їх спільні домінанти.

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, соціальні мережі, ресурси, соціальні зв'язки.

© Бобро Н. В., 2014